

פתרון הבחינה

בספרות

קיץ תשפ"ה, 2025, שאלון: 8281

מוגש ע"י אורן איזנברג, מורה לספרות בבית הספר לבגרות של יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון לשאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

פרק ראשון – הסיפור הקצר

נבחנים שבחרו בפרק זה, נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 1-3:

שאלה מספר 1

מדירה לדירה / עגנון

- גיבור הסיפור "מדירה לדירה" הוא דמות מורכבת משום שהוא דמות שמתפתחת ומשתנה מקצה לקצה, ומשום שהסיפור נותן ביטוי רב לרגשות ולמחשבות שלו. לקראת סוף הסיפור מתרחש אירוע שמהווה נקודת מפנה משמעותית, אירוע שמשנה את מציאות החיים היומיומית של הגיבור.
- במרכז הסיפור ניצב קונפליקט פנימי של הגיבור – הבחירה בבדידות ובחיים ללא קשר אנושי מול הבחירה בחיים הכוללים קשר אנושי. לאורך הסיפור בורח הגיבור מקשר זה, אבל במהלכו הוא עובר תהליך נפשי, ובנקודת ההתפכחות הוא בוחר לחזור לתינוק ובוחר בקשר אנושי ובחיים שונים מאלו שחי עד כה.
- זהו סיפור שבו מעוצב תהליך פסיכולוגי של התפכחות ושל הבנה עמוקים, סיפור על הצורך של אדם בקשר אנושי. הגיבור הופך מאדם אנוכי המרוכז בצרכיו בלבד, לאדם שזקוק לקשר אנושי.
- כאשר המספר פוגש את התינוק המוזנח (בובי) הוא עובר תהליך שבמהלכו הוא מבין כמה הוא זקוק לקשר עם בני אדם. כשהוא עובר למקום שנראה כמו גן עדן הוא מרגיש געגועים לתינוק, ומבין שרצונו האמיתי הוא לחזור אליו. הוא חוזר לתינוק, מרגיע אותו ומחבק אותו. בזכות הקשר עם התינוק מחלים המספר מהבדידות והתינוק ממלא את עולמו הרגשי.
- גיבור הסיפור, החולה כמצב של קבע, מבקש שוב ושוב לשנות את מקום מגוריו כדי להיטיב את מצבו. לאורך הסיפור ובאמצעות מפגשיו עם התינוק, מתברר לו ולקוראים כי הוא זקוק לשינוי פנימי ולא חיצוני: הוא זקוק לקשר אנושי, ממש כפי שהתינוק זקוק לקשר. הקשר עם התינוק מביא לו שלוה ומנוחה, שלצורך השגתו הוא מוותר על דירה נאה ומרווחת לטובת חדר עלוב ברחוב סואן, ובלבד שיהיה קרוב לתינוק.
- הגיבור הוא דמות מורכבת משום שהוא עובר שינוי משמעותי והופך מאדם אנוכי המרוכז בצרכיו בלבד לאדם שזקוק לקשר אנושי ומבין כי גאולתו תתאפשר רק באמצעות קשר עם הזולת. בכך

מעצב הסיפור אמירה לפיה משמעות החיים היא להיות בקשר אנושי, במקום שלכאורה הוא הגרוע ביותר, המקום שבו אדם נפתח אל הזולת הנזקק לו. במקום זה הוא ניצל מבדידות, משיממון וממוות נפשי.

• **האמצעי הספרותי המרכזי המבטא את נקודת המפנה בסיפור ובחיי הגיבור הוא מוטיב הדירה.**

בדירה הראשונה (בירושלים) הוא חולה במחלה פיזית – הוא תשוש, פצעים בשפתיו, משתעל וכו', אולם בקריאה קפדנית ניכר שמחלתו האמתית היא הבדידות שהוא מצוי בה.

• בהמשך התהליך הגיבור מגיע לדירה הבאה, בתל אביב, שמתוארת כקטנה, צפופה ובלתי נסבלת. חיייו הופכים לגיהנום והוא סובל מאוד. לאחר מספר ימים מגיעה צרה חדשה: לבעלי הדירה היה תינוק חלש וחולני שאמו הזניחה אותו, הוא היה יושב כל היום על אסקופת הבית, בוכה ומבקש מהגיבור שירים וינענע אותו. בלילה הוא היה בוכה ומלחיץ אותו ומפריע לו לישון. התינוק מדגיש את הקושי של הגיבור לקיים קשר אנושי ואת התהליך שהוא יעבור בניסיון להחלים ממחלתו, עד שיצליח ליצור קשר עם התינוק.

• לאחר ימים לא קלים בדירה בתל אביב, מחליט הגיבור לעבור לדירה נוספת: דירת הזקן. דירת הזקן היא מקום חלומי עם טבע, דשא ובריכת דגים; המקום פסטורלי ונראה שהוא מצא את הדירה המושלמת בשבילו. הגיבור חוזר לדירה בתל אביב, אוסף את חפציו והוא מלא התרגשות מהמעבר לדירה החדשה.

• בהגעה לדירת הזקן חלה נקודת המפנה בתהליך שהגיבור עובר – **ובנקודה זו מתרחש האירוע החריג – אירוע פנימי בנפשו, התפכחות ותובנה חדשה על חייו.** הוא מבחין בכך שאין תינוק על אסקופת הבית (האסקופה נקייה וצחה, כאנלוגיה ניגודית לאסקופה בתל אביב), וכאן מתחוללת ההתפכחות בתהליך שהגיבור עובר: הוא מחליט לחזור במפתיע לדירה בתל אביב. הוא פוגש את התינוק ומחבק אותו כמו שלא חילק בעבר.

• **אירוע זה מבטא את משמעות הסיפור ואת מורכבות הדמות,** שכן על אף שדירת הזקן מושלמת, מה שבאמת חסר לו הוא הקשר האנושי והחום של התינוק בובי. כעת רעש האוטובוסים כבר לא מפריע לו, הלכלוך לא מפריע לו, הוא מחבק את התינוק ורק רוצה לשמוע את קולו. זהו רגע השיא שבו המספר מבין ומרגיש כמה הוא זקוק לקשר זה.

• **משמעות האירוע מקבלת ביטוי גם בעזרת האנאלוגיה הניגודית** בין מצבו בתל אביב בתחילת הסיפור ובין מצבו בתל אביב בסופו. בעקבות השינוי הנפשי שעבר, הרגשות שחש הגיבור

במעבר הראשון לתל אביב מנוגדים לאלו שהוא מרגיש בחזרתו. הרעש, הלכלוך והחום כבר לא מפריעים לו. התינוק המזונח שממנו כה רצה לברוח מעניק לו אושר רב – הוא מחבק את התינוק כפי שלא חיבק אותו בעבר, עולה לחדר ושוכב על המיטה. כעת, רעש האוטובוסים כבר לא נשמע לאוזניו למרות שהוא קולני כמו בעבר. הקול היחידי שהוא שומע הוא קול התינוק, ואת הקול הזה הוא מנסה להמשיך לשמוע.

שאלה מספר 2

יגון / צ'יטוב

- במרכז הסיפור "יגון" עומדות בעיה רגשית וביקורת חברתית. הסיפור מתאר את המצוקה הקשה של יונה בעקבות מות בנו האהוב, והסיפור משתמש בבעיה הרגשית הזו, במצוקה וביגון, כדי לשקף בעיה חברתית ולהעביר ביקורת נוקבת על חברה שאינה מקשיבה לאדם במצוקה, חברה קרה שבה לאדם לא אכפת מזולתו. הסיפור משקף לקורא את אופייה הקר של החברה – בשעת קושי אין באמת אדם שאכפת לו. חברה זו שמתוארת בסיפור היא מנוכרת ולא אנושית, והיא בבחינת "אדם לאדם זאב".
- **ביונה חל שינוי במהלך הסיפור – מצד אחד יונה מודע למצבו הרגשי – לסבל שהוא נמצא בו, ליגון שהוא חווה. מצד שני הוא אינו מודע למצב החברתי שבו הוא נתון – אף אחד מהסובבים אותו לא מתעניין במצבו והוא ממשיך לנסות חרף ההתעללות, ההתעלמות, ההשפלות והכשולן בניסיון לפרוק את ליבו. בסיום הסיפור חל שינוי במודעות זו והוא בוחר לספר את סיפורו לסוסתו.**
- מצב מורכב זה (מודעות לסבל אבל חוסר מודעות לחוסר האכפתיות) בא לידי ביטוי במפגשים השונים של יונה עם דמויות בסיפור: הקצין שלא מצליח להביע חמלה למצבו של יונה ומתעלם על ידי עצימת העיניים; שלושת הצעירים שמקללים, מזלזלים ביונה, צוחקים עליו ומשפילים אותו; שוער הבית שמסלק אותו ועגלון אחר שנרדם באמצע הסיפור ולא מקשיב לו. הבעיה הרגשית והחברתית באה לידי ביטוי גם בדמותו של המספר, שמעיר הערות שמדגישות את הביקורת החברתית. כך למשל כאשר יונה מוריד את שלושת הצעירים מתפלא המספר – "האין בין כל אלפי האנשים הללו אחד שיקשיב לו?" זו שאלה רטורית ששואל המספר ותפקידה להבליט את הבעיה החברתית. גם המטאפורה שבה משתמש המספר לתיאור יגונו של יונה

מבליטה את הבעיה הזו – מתואר החזה של יונה, שאם היה נפתח והיגון היה נשפך ממנו החוצה, הוא היה מציף את כל עולם כולו.

- גם מוטיב העיניים וגם מזג האוויר מבטאים את הבעיה הרגשית והחברתית.
- **ניתן לקרוא את סיום הסיפור ככזה שמוביל את יונה לשינוי - למודעות קשה.** סיום הסיפור הוא השיא הרגשי וגם שיאה של הביקורת החברתית. בסיום זה מגיע יונה למודעות שאיש לא מתעניין בו והוא מוצא את עצמו שופך את ליבו בפני סוסתו ומספר לה על מות בנו. הדבר חושף את אטימות הלב של בני האדם, המסרבים להקשיב לו כשהוא מנסה לשתף אותם בטרגדיה שפקדה אותו.
- כאמור, הסיפור מבטא עמדה פסימית וקשה (אין פתרון!) אך גם אופטימית עם מעט תקווה (רמז לפתרון!). החברה הקרה מתגלה בשיא אכזריותה משום שלא ניתן למצוא בחברה אדם אחד שאכפת לו. בהיעדר כל אדם נותרה ליונה אפשרות אחת בלבד – דיבור עם בעל חיים. סיום סגור זה הוא אכזרי ואיום שכן היחידה שמקשיבה לו היא הסוסה, שמגלה אנושיות גדולה יותר מכל בני האדם. במובן מסוים ניתן לראות מעט אופטימיות בסיום ורמז לפתרון. אמנם אין עם מי לדבר אבל בסופו של דבר יונה מוצא הקשבה (עיניה המבריקות מדגישות את ההקשבה). הסיפור מתאר חוסר קשר וחוסר אכפתיות. אל מול חוסר ההצלחה של יונה ליצור קשר עם הדמויות השונות, דווקא בולט הקשר שלו עם סוסתו, שבאמצעותו הוא מוצא פתרון לבעיית חוסר ההקשבה.

פרק שני – דרמה

נבחנים שבחרו בפרק זה, נדרשו לענות על אחת מהשאלות 4-9:

שאלה מספר 8

בית בובות / איבסן

- המחזה "בית בובות" עוסק במאבק על מקומה של האישה ובמתח בין העולם הישן הפטריארכלי לבין העולם החדש הפמיניסטי. מבחינה זו המחזה מבטא משבר עמוק בערכים ששררו בתקופה בה הוא נכתב ובמידה רבה תהליך זה נמשך עד לימינו היום.
- נורה, גיבורת המחזה "בית בובות", קוראת בהתנהלותה תיגר על תפיסות פטריארכליות ההופכות נשים לחפצים, לאובייקטים. נורה מורדת במוסכמות אלו כשהיא מסרבת להמשיך לתפקד כחפץ, כבובה משעשעת וחיננית. בסיום המחזה נורה מגדירה את עצמה כסובייקט בעל דעות, עמדות והשקפות משל עצמו ונוטשת את בית בעלה שהיה לה כבית בובות.
- המחזה מתמקד בדמותה של נורה, העוברת שינוי תודעתי לאורך המחזה בכל הנוגע למיקומה במשפחה, בזוגיות ובחברה, עד הסוף המפתיע שבו היא טורקת את הדלת על ביתה, משפחתה וחייה. טריקת דלת זו היא שיאו של המשבר הערכי העמוק וקריאת תיגר על העולם הישן ועל המשפחה הפטריארכלית. סצנה זוהופכת את המחזה לפמיניסטי במיוחד ולכזה המשקף את מקומה הראוי של האישה.
- נורה מוצאת את זהותה כאישה עצמאית, מוצאת את קולה, מגיעה למודעות מגדרית ועוזבת את בעלה! תהליך זה משקף את הסוגיות הנ"ל, מדגיש את המאבק לקידום מעמד האישה ואת המתח בין העולם הישן הפטריארכלי לבין העולם החדש הפמיניסטי, שאותו מייצג התהליך שהיא עוברת.
- בתחילתו של המחזה נורה מוצגת כאישה מפונקת וכנועה, המצייתת לכל מה שבעלה דורש ממנה. נראה שהיא ה"בובה" שלו – הוא מכנה אותה בכינויים ילדותיים, היא מתלהבת מכסף ומחביאה עוגיות שהיא אוכלת בניגוד לרצונו.

- במהלך המחזה מתגלה כי יש באופייה גם קווים מרדניים והיא אינה נוהגת כאישה בורגנית "טובה". למעשה היא חרגה בעבר מהמקובל ולקחה הלוואה (ואף זייפה חתימה!) למען בריאותו של בעלה.
- בסיום, בעקבות איומי קרוגסטאד, נחשף פרצופו האמיתי של בעלה – שתלטן המעוניין בבובה צייתנית.
- היא אינה מעוניינת להמשיך לחיות בשקר, בוחרת לעזוב את משפחתה כדי לממש את עצמה ולחיות חיים אותנטיים – היא פועלת לשיפור חייה ולהגשמת זהותה המגדרית ולביטול זהותה כ"בובה" של בעלה.
- הדיאלוגים השונים, האנלוגיות המורכבות ואביזרי הבמה משקפים משבר ערכי זה לאורך המחזה. כך למשל, בפתיחה נורה עולה על בימת המחזה כאישה צייתנית הנכנעת לתכתיבים של בעלה וכאישה המפנימה את נחיתותה (הכינויים שבהם הוא מכנה אותה, מוטיב הכסף). בסיום, נוכח תגובת הלמר למכתבי הגילוי, רואה נורה את מערכת היחסים ביניהם מזווית אחרת. היא יוזמת שיחה ומנסחת תובנות ועמדה מוסרית ברורה. נורה מגיעה למודעות מגדרית ומכריעה לגבי עצמה את המתח בין העולם הישן לחדש – "אני מאמינה שלפני הכול ומעל לכול אני יצור אנושי, ממש כמוך", "אני חייבת להיות עצמאית לגמרי לעמוד על הרגליים שלי לבד", "אני מאמינה שלפני הכל ומעל הכל אני יצור אנושי".

פרק שלישי – רומאן ונובלה

נבחנים שבחרו בפרק זה, נדרשו לענות על אחת מהשאלות 10-12:

שאלה מספר 10

מאחורי הגדר / ביאליק

- הנובלה "מאחורי הגדר" היא סיפור התבגרות. נח, גיבור הסיפור, עובר משלב הילדות אל שלב הבגרות והופך לאדם חברתי בוגר בתוך החברה היהודית. זהו סיפור התבגרות המתאר את תהליך התבגרותו של נח, נער ההופך לחלק מהחברה היהודית. ההזדהות עם נח עולה מתוך תיאור עולמו הפנימי והתהליך שהוא עובר.

- נח אינו עובר תהליך התבגרות שגרתית שבמסגרתו נער תמים לומד איך להשתלב בחברה שלו: בילדותו הוא מורד בחברה היהודית ורק בסוף הסיפור הוא הופך לאדם חברתי ממוסד ותרבותי. לאורך הסיפור נדמה שהוא חי על פי רגשותיו ועל פי טבעו, ורק בסוף הסיפור הוא "לומד" איך צריך לחיות בחברה היהודית, כלומר לדכא את רגשותיו, את אהבתו ואת כללי הלב. דמותו משקפת תהליך התבגרות אותנטי יותר, אנושי יותר ואוניברסלי. לאורך הסיפור נוצרת הזדהות עם כאבו, המרד שלו והמחיר שהוא משלם.
- בסיום הנובלה דמותו גם מעוררת דחייה מסוימת, דחייה שהופכת לאמביוולנטית כאשר הקורא מבין שנח הוא למעשה קורבן של החברה שסביבו. כלומר, במקביל לתהליך ההתבגרות מתרחש תהליך נוסף, מרכזי לא פחות – תהליך שבו הופך נח מנער תמים, משוחרר וטוב למבוגר "חייתי". זהו תהליך נפשי שלילי שבו הפיכה למבוגר היא הפיכה למעין חיה המחופשת לאדם תרבותי.
- ארועים לא צפויים רבים משפיעים על חייו ועל התהליך הזה שעובר נח ומובילים את חייו למפנה הזה. בתחילת הנובלה נח מתואר כילד תמים. לאורך פרקים ג' וד' הוא משתעשע, צוחק, מקפץ, מזמין את מארינקא לזרוע איתו זרעים. הוא שובב – זורק למארינקא מאכלים מעבר לגדר, מתעקש לראות את סוס הפוני שלה, והכל בתמימות ובלא חשש או פחד. בין השניים מתפתחת חברות ובהמשך גם אהבה עמוקה.
- הארועים ממשיכים בעיקר כשהוא עובר תהליך של חינוך, תהליך שנתקל בקשיים רבים. בכל אחד מהמורים שלו בחדר נח מורד, אבל בכל פעם אפשר לראות שמהו משתנה בו, החופש שלו הולך ופוחת, משהו בו מתבגר.
- דוגמא בולטת לאירוע שכזה הוא האירוע עם המלמד השני. אצל המלמד השני מתחולל אירוע משמעותי במיוחד בהתפתחות חייו: הוא מצטרף לגויים ונלחם ביהודים המתרחצים בנהר. באופן סמלי אפשר לראות ב"מלחמה" הזו סוג של מלחמה ביהדות וחוסר רצון להתבגר לתוכה. זהו מאבק המסתיים בשינוי – הוא מרגיש רגשות אשם. למרות הניצחון על היהודים הוא חש שניצחו אותו והוא עצוב "כאבל". הוא מרגיש "כאילו הוא המנוצח" (פרק ז').
- שינוי נוסף בדמותו של נח מתרחש בוכה אירוע נוסף שמשפיע עליו מאוד: אחרי המלחמה בין ילדי הגויים הרוסים (בהובלת נח) לבין ילדי בית המדרש – נח עצמו חש מובס ועלוב: "כל הערב ישן בין השקצים כאבל בין חתנים וכאילו הוא המנוצח". נח מבין מהו המחיר האנושי, המשפחתי והחברתי שישלם בעבור הנהגת הילדים הרוסים מול היהודים, ובכך מעורר הזדהות רבה.

- עוד אירוע שכזה המשפיע על חייו מתרחש לקראת סוף הנובלה, בפרק ט', כשהוא מגיע לגיל 18. הוא שוכב בגן מחוץ לשכונה ואורב למארינקא. הוא יודע שהיא חוזרת משם הביתה מהעבודה. לפתע הוא מרגיש עצב בליבו – הוא נזכר שכמה מטרים ממנו עומד בבית המדרש אבא שלו בבגדי השבת והוא מכנה את עצמו פושע ישראל שאורב ל"שיקסע" (כינוי לגויה). הוא כבר מזדהה עם אבא שלו, מרגיש שהוא עושה מעשה אסור ולא מכנה אותה בשמה!
- בסיום הסיפור הוא נוטש את מארינקא ואת התינוק שלו למען נישואים יהודיים.
- גם מוטיב הפירות מעצב את עולמו הפנימי של נח: הוא מעצב באופן מטאפורי את חוויות החיים שהשפיעו על הדמות המרכזית.

פרק רביעי – שירה

נבחנים שבחרו בפרק זה, נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 13-40, על פי ההנחיות בפרק:

שאלה מספר 15

טרם היותי / שלמה אבן גבירול

- שירו של אבן גבירול "טרם היותי" הוא שיר פילוסופי המתאר שלבים ביצירת האדם, עוד בטרם היווצרותו בבטן האם ועד בגרותו, ומציג תפיסת עולם שלפיה האדם (כולל התנהגותו ומחשבותיו) הוא תוצר של האל. לכן אין כל טעם להעלים דבר מה ממנו, ובכלל זה יש להתוודות על החטאים ולהיות ישרים עם האל. בכך מובעת הכרת תודה לאל שיצר את האדם, הביאו לעולם והפיח בו רוח חיים.
- השיר מתאר תפיסת עולם שלפיה קיימת שליטה מוחלטת של האל באדם – האדם אפסי לעומת יכולות האל ליצר חיים מכלום, להביא את האדם לעולם ולהעניק לו את חייו. לכן יש לקחת אחריות על כל החטאים ולהכיר תודה לאל על הענקת החיים הזו.
- על פי השיר – הגורל נתון מראש אך לאדם אחריות על מעשיו ("הכל צפוי אך הרשות נתונה"). האדם הוא חומר ביד היוצר (האל) אך האחריות למעשיו מוטלת עליו.
- השיר פותח בהצהרה פילוסופית דתית, והבטים שאחריה מוכיחים את הטענה הזו.

הפניה היא אל אלוהים באמירה עמוקה שעוד בטרם היות האדם ("היווצרותי"), חסדו של האל בא אליו. האל יצר "יש" (משהו) "מאין" (מכלום) והמציא את האדם. אחרי האמירה הזו מביא הדובר שש הוכחות לדבריו, בצורה של שאלות רטוריות מיתממות המתארות תהליך היווצרותו של אדם.

- הבית החמישי מסכם את כל הבתים שלפניו – בהחלט ("אמנם") האדם הוא כחומר ביד האל – האל יצר אותו ולאדם אין אחריות על זה. הבית מסכם את תחושת אפסות האדם אל מול יצירה האל! (יש פה רמז שני לתנ"ך – לספר ירמיהו).
- הבית השישי הוא הודאה בחטא – על האדם להודות בכל חטאיו ולקחת אחריות על מעשיו. אין כל טעם להתחמק מהחטאים ומהעונשים. הדובר מודה בפני האל על חטאים, וזאת בניגוד לחווה, שאחרי שאכלה את פרי עץ הדעת הטילה את האחריות על הנחש. על האדם להודות בחטאיו ולא לנסות להתחמק מהם כמו חווה בסיפור עץ הדעת.
- הבית השביעי ממשיך ומבטא את ההודאה בחטא – הוא מסיים את השיר בשאלה רטורית נוספת, המציגה את אפסותו של האדם – הרי איך ניתן בכלל להסתיר ("אכחד") מהאל חטאים? שהרי בטרם האדם נוצר כבר האל נתן לו את חסדו.
- השיר עמוס בשאלות רטוריות שתפקידן לבנות בצורה משכנעת את שלבי יצירת האדם ובכך להדגיש את הכרת התודה לאל. משאלה לשאלה מתברר לקורא כמה האדם הוא בידו של האל וכמה הוא אפסי לעומתו.
- חשוב לשים לב לכך שהשאלות הרטוריות בנויות על חזרה על המילה "מי", המדגישה שהתשובה היא אחת – האל!
- השאלות הרטוריות יוצרות מעין היתממות של הדובר (כאילו אינו יודע את התשובה).
- התשובה לכל השאלות הרטוריות היא – האל! ובכך מתחזקת התפיסה שהוא (האל) נתן חיים לבני האדם ומלווה אותם לאורך חייהם.
- דוגמאות:

שלב 1 בעיצוב האדם – צורת העובר הראשונית: מי יצר ("ריקם") את דמותי?

שלב 2 בעיצוב האדם – מתן צורה: דימוי המתאר את העובר כחומר שאלוהים התיך והקפיא

לצורה – מי יצק אותי "בכור" (בתנור, בכבשן) והקפיא אותי לצורה?

שלב 3 בעיצוב האדם – הענקת רוח חיים: מי נתן את נשמתו לעובר?

שלב 4 בעיצוב האדם – הלידה: הדובר מדמה את הלידה ליציאה מהשאול (רמז ראשון לתנ"ך – לספר יונה) ושואל מי הוציא אותי מהשאול? (מרומוז פה בעצם כי הלידה היא סוג של הצלת חיים שהאל מעניק לאדם – האל מציל את חיי האדם בזמן הלידה).

שלב 5 בעיצוב האדם – ההתבגרות: מי הנהיג אותי מנעורי ועד היום?

שלב 6 בעיצוב האדם – רכישת חכמה והשכלה: מי לימד אותי בינה (חכמה) והשכיל אותי? ("הפליאני" – הדברים המופלאים שהאל עשה לי).

משאלות אלו עולה הכרת התודה לאל על הפלא שביצירת האדם ועיצוב נשמתו.

- השיר משתמש גם בלא מעט רמזים מקראיים. השימוש הבולט ביותר בתנ"ך הוא באזכור חטאה של חווה בגן העדן. בספר בראשית פרק ג' פונה אלוהים אל האישה אחרי שאכלה את הפרי האסור, ושואל אותה "מה זאת עשית?" האישה מאשימה את הנחש, מתחמקת מאחריות ואומרת "הנחש השיאני ואוכל". זו תגובת חווה לחטאה – היא מעבירה אחריות לנחש ולא לוקחת זאת על עצמה. הדובר בשיר לוקח את דברי חווה ומתנגד להם ("לא אומר לך") ומתעקש שעל האדם לקחת אחריות בשעת חטאיו! רמז נוסף לסיפור תנ"כי הוא לספר יונה. הלידה בשיר מתוארת כיציאה מהשאול. הביטוי "בטן שאול" מופיע בספר יונה, כשהוא נמצא בתוך בטן הדג וקורא לאל מ"בטן השאול". הוצאתו מבטן הדג היא כמו יציאה מבטן השאול. הביטוי מחזק את גדולתו של האדם (יציר האל) כפי שמתואר כבר בספר יונה. רמז נוסף לתנ"ך מופיע בבית החמישי, והוא רומז לספר ירמיהו. בספר ירמיהו מתואר משל ובו אלוהים הוא כמו יוצר (אמן) והעם הוא כמו חומר (חומר היצירה של האמן). אם אלוהים רוצה הוא יבנה בחומר ואם ירצה יהרוס אותו. השימוש התנ"כי שוב מדגיש את כוחו העצום של האל – אם הוא רוצה הוא ייצור את האדם ויקים אותו אבל אם ירצה – יהרוס אותו וישמיד אותו (כחומר ביד היוצר – ירמיהו יח', ו').

שאלה מספר 20

אוכן / לאה גולדברג

- במרכז השיר דוברת שנולדה במולדת אחת ועברה למולדת אחרת, ומבטאת את הקושי והכאב לחיות "בשתי מולדות" – מרגישה שייכת לשתי מולדות ושורשיה בשני נופים שונים. בכך היא מבטאת התלבטות לגבי שייכותה וזהותה החדשה. המשוררת מרגישה כאילו היא עץ ששתלו אותו פעמיים בשני נופים שונים.

- תחושת השורשים בשתי המולדות היא תחושת ההגירה (תחושת העולים החדשים) – התחושה המלווה את אלו ששורשיהם בארץ מולדת אחת והיגרו/עלו לארץ אחרת ומרגישים שהיא מולדתם, אבל יש בהם געגועים למולדתם הישנה. הם חשים את "הכאב של שתי המולדות".
הם מביאים לידי ביטוי תחושת אמביוולנטיות לגבי שייכותם וזהותם.
- לאה גולדברג עצמה נולדה בליטא ועלתה לארץ בשנת 1935 (בגיל 24). ניכר בשיר שהיא חשה את השורשים שלה הנטועים בשני נופים שונים – בליטא ובישראל, ובעצמה מתארת סוג של קרע בין שתי מולדות ששורשיה טמונים בהן.
- הבית הראשון מתאר את הקיום בארץ ישראל ("כאן"). על דרך הניגוד מתארת המשוררת מה חסר לה כאן שהיה לה במולדתה הקודמת – כאן היא לא שומעת את קול הקוקייה וכאן אין שלג על העצים.
החזרה על המילים "כאן לא" היא דרך עיצוב המדגישה את החסר של מה שאין פה בארץ והיה שם – הקוקייה שאהבה, השלג על העץ (השלג מתואר במטאפורה כאילו הוא מצנפת = כובע על העצים).
- בחלקו השני של הבית היא מתארת את האורנים, שהם שותפים לשני הנופים של שתי המולדות. בצל האורנים בארץ, כשהיא לצד עצי האורן, כל ילדותה חוזרת אליה, ילדותה משוחזרת לה ("קמה לתחייה"). לצד האורנים, שהיו לה גם בילדותה, והיא נזכרת במולדתה. האורנים מחברים את מולדת הילדות עם מולדתה הנוכחית.
- הבית השני מתאר קושי נוסף – געגועיה למולדת ילדותה. הוא נפתח בכך שהיא נזכרת בצלצול (קולות) המחטים של עצי האורן, קולות שהיו ונעלמו... היא מתארת את הנופים שלהם, נופים שלהם היא הייתה קוראת מולדת:
א. היא הייתה קוראת מולדת למרחבי השלג שהייתה חיה בהם.
ב. היא הייתה קוראת מולדת לקרח הירקרק שבחורף היה קופא ועוצר את זרימת הפלג (הנחל הקטן).
ג. היא הייתה קוראת מולדת ללשון (=לשפה) שהייתה כותבת בה באותה ארץ נוכריה שחיה בה. חשוב לשים לב שהדוברת מתארת את מולדתה הזו כ"ארץ נוכריה" כלומר ארץ זרה! מולדתה הישנה אינה רק נופים יפים אלא גם שפת אימה, אבל זו לשון שהייתה לה זרה. מצד אחד זו מולדת ומצד שני זו ארץ נוכריה. זו הייתה מולדת שהיא הרגישה בה סוג של זרות.

- בבית השלישי הדוברת עוסקת בציפורי מסע והקורא מבין שהיא בעצם משווה את עצמה לציפורי המסע. רק ציפורי המסע יכולות להבין אותה – הן היחידות, בהיותן עוברות ממולדת למולדת, היכולות להבין את כאבה שלה – "את זה הכאב של שתי המולדות".
- אבל בקריאה נוספת של הבית נבחין כי יש הבדל מהותי בינה לבין הציפורים הנוודות, והדוברת לא יכולה אלא לקנא בהן – הציפורים הנוודות לא סובלות באמת. הן חופשיות, עפות ממקום למקום, הן בין ארץ לשמים, אין להן גבולות, הן לא באמת תלושות. כמה קל לציפורים הנוודות להיות חסרות מולדת, להן כל ארץ היא מולדת, ללא כאב ההגירה...
- בבית הרביעי הדוברת פונה אל עצי האורנים ומשווה את עצמה אליהם (יוצרת סוג של מטאפורה) – היא טוענת שכמו עצי האורנים הקיימים בשתי המולדות (המולדת הישנה והחדשה) גם היא נשתלה פעמים ואיתם היא צמחה. התמונה הזו של הבית הרביעי מובילה לרעיון המטפורי המרכזי – אישה ששורשיה בשני נופים שונים!
- הבית הרביעי אינו פסימי, אינו עוסק בתלישות ובכאב אלא בצמיחה, בשורשים שהם השתלבות, צמיחה ומציאת מקום. השיר מסתיים בטון אופטימי של שורשים ולא בהכרח של כאב!
- האורנים חוזרים לאורך השיר והיחסים שלה עם האורנים מבטאים את משמעותו. האורנים בשיר משותפים גם למולדתה וגם לארצה החדשה והם אלו ש"מחזירים אותה" אל ילדותה (בית ראשון). בבית השני צלצול המחטים "מחזיר אותה" אל זיכרונות מולדתה. בבית הרביעי היא מזדהה עם האורנים לחלוטין – כמו האורנים, גם היא אדם שנשתל פעמים ושורשיו בשתי מולדות שונות. מכאן שהאורנים הם לא רק ביטוי לכאב ההגירה, אלא גם הפתרון של המשוררת למשבר, שכן למרות כל ההבדלים, האורנים בארץ מאפשרים לה לחוש בבית, במולדת גם כאן. לכן היא מסיימת את השיר בנימה של קבלה והשלמה – "... שורשי בשני נופים שונים".